

جمهوری اسلامی ایران
معاونت راهبردی رئیس جمهور

حکمرانی امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران: نیروهای کلیدی و نظام مسائل

شماره مسلسل: ۸۹۸

کد گزارش: ۱۸-۱۴۰۳

زمستان ۱۴۰۳

حکمرانی امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران: نیروهای کلیدی و نظام مسائل

---	طبقه‌بندی:
۸۹۸	شماره مسلسل:
۱۴۰۳-۱۸	کد گزارش:

معاونت راهبردی رئیس‌جمهور

زمستان ۱۴۰۳

کلیه حقوق این اثر متعلق به معاونت راهبردی رئیس‌جمهور است.

فهرست مطالب

۱	خلاصه مدیریتی
۳	پیشگفتار
۴	مقدمه
۵	امنیت غذایی و سیاستگذاری در ایران
۶	ابعاد تحلیل امنیت غذایی
۶	وضعیت موجود
۷	موجودی مواد غذایی
۸	دسترسی به غذا
۱۰	استفاده و بهره‌برداری
۱۱	ثبات و پایداری
۱۳	نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر امنیت غذایی
۱۳	نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر بعد فراهمی امنیت غذایی
۱۴	نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر بعد دسترسی امنیت غذایی
۱۴	نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر بعد استفاده و بهره‌برداری
۱۵	نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر بعد ثبات و پایداری
۱۶	نظام مسائل امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران
۱۶	نظام مسائل بعد موجودی امنیت غذایی
۲۲	نظام مسائل بعد دسترسی امنیت غذایی
۲۳	نظام مسائل بعد استفاده و بهره‌برداری امنیت غذایی
۲۵	نظام مسائل بعد ثبات و پایداری امنیت غذایی
۲۸	جمع‌بندی
۲۹	فهرست منابع

خلاصه مدیریتی

● «میز امنیت غذایی» مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری با ارتقاء جایگاه این مرکز به معاونت راهبردی رئیس جمهور، با عنایت به ابعاد راهبردی امنیت غذایی و سهم آن در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، ضمن ایفای نقش سابق خود به عنوان بازوی مشورتی رئیس جمهور در بخش کشاورزی و غذا، مطابق با مأموریت ریاست محترم جمهوری به معاونت راهبردی، ضمن بهره‌گیری از تجربه‌های انباشته مدیران ارشد کشور در حوزه‌های مرتبط با کشاورزی، غذا و تغذیه و توانمندی‌های گسترده علمی، تخصصی و کاربردی نخبگان و اندیشکده‌های کشور در این حوزه‌ها، رصد تحولات کلان داخلی و بین‌المللی و میزان توفیق در دستیابی به اهداف قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی مصوب مقام معظم رهبری را در زمینه امنیت غذایی در دستور کار قرار داده است.

● گزارش حاضر با عنوان «حکمرانی امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران: نیروهای کلیدی و نظام مسائل»، اولین گزارش از مجموعه‌ای است که به آسیب‌شناسی و آینده‌پژوهی حکمرانی امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. بررسی «امنیت غذایی در اسناد بالادستی کشور»، «نگاشت نهادی امنیت غذایی» و «طراحی سناریوهای آینده امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران»، عنوان سه گزارشی است که به تدریج در سال ۱۴۰۴ در همین قالب منتشر خواهد شد.

● در این گزارش در ابتدا به تحلیل وضعیت موجود امنیت غذایی کشور پرداخته شد. روند تغییرات شاخص‌های منتخب در ابعاد چهارگانه امنیت غذایی بر اساس آخرین آمار موجود در سازمان کشاورزی و غذای ملل متحد (فائو) مبنای بررسی وضعیت موجود کشور و مقایسه با رقبای منطقه‌ای آن بوده است. در فاز بعدی نیروهای کلیدی تاثیرگذار بر هر یک از ابعاد امنیت غذایی شناسایی و با استفاده از هوش مصنوعی مدل مفهومی ارتباط این نیروها با یکدیگر طراحی شد. در فاز سوم نظام مسائل هر یک از ابعاد امنیت غذایی کشور با عنایت به وضعیت موجود و نیروهای کلیدی تاثیرگذار بر آن استخراج گردید.

● بر اساس این گزارش وضعیت امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر در مقایسه با کشورهای همسایه و رقبای منطقه‌ای، وضعیت مناسبی نیست. بر مبنای سند چشم‌انداز، ایران در سال ۱۴۰۴ باید دارای جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه باشد و برخوردار از رفاه، سلامت و امنیت غذایی. نتایج بررسی شاخص‌های منتخب در سنجش امنیت غذایی نشان می‌دهد در حال حاضر نه تنها جایگاه اول منطقه در امنیت غذایی در اختیار ایران نیست، بلکه در شاخص‌های منتخب موقعیت کشور، نگران‌کننده و هشدار دهنده است.

● جمهوری اسلامی ایران در شاخص «متوسط تامین کفایت انرژی» رتبه ۹، شاخص «برابری قدرت خرید» رتبه ۱۰، شاخص «شیوع سوء تغذیه» رتبه ۱۰ و در شاخص «ارزش واردات مواد غذایی به کل صادرات» رتبه ۱۰ ام منطقه را در اختیار دارد و در نتیجه فاصله‌ی معنی‌دار و نگران‌کننده‌ای میان ایران و رقبای منطقه‌ای آن شکل گرفته است.

● در این گزارش ۲۹ عامل کلیدی تاثیرگذار در بعد موجودی، ۵۶ عامل کلیدی در بعد دسترسی، ۳۵ عامل کلیدی در بعد استفاده و بهره‌برداری و ۳۱ عامل کلیدی در بعد ثبات و پایداری شناسایی گردید و بر این مبنا نظام مسائل امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران شامل ۸۷ مساله در بعد موجودی، ۱۸ مساله در بعد دسترسی، ۳۶ مساله در بعد استفاده و ۶۲ مساله در بعد ثبات و پایداری استخراج گردید.

پیشگفتار

«میز امنیت غذایی» مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری با ارتقاء جایگاه این مرکز به معاونت راهبردی رئیس‌جمهور، با عنایت به ابعاد راهبردی امنیت غذایی و سهم آن در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، ضمن ایفای نقش سابق خود به عنوان بازوی مشورتی رئیس‌جمهور در بخش کشاورزی و غذا، مطابق با مأموریت ریاست محترم جمهوری به معاونت راهبردی، ضمن بهره‌گیری از تجربه‌های انباشته مدیران ارشد کشور در حوزه‌های مرتبط با کشاورزی، غذا و تغذیه و توانمندی‌های گسترده علمی، تخصصی و کاربردی نخبگان و اندیشکده‌های کشور در این حوزه‌ها، رصد تحولات کلان داخلی و بین‌المللی و میزان توفیق در دستیابی به اهداف قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی مصوب مقام معظم رهبری را در زمینه امنیت غذایی در دستور کار قرار داده است.

ارائه متون استحضاری و پیشنهادات سیاستی در زمینه امنیت غذایی با محوریت «اجرای سند ملی دانش‌بنیان امنیت غذایی جمهوری اسلامی» به عنوان نقشه راه ده سال آینده کشور در این حوزه و «تحول ارزش محور سیستم‌های کشاورزی» از جمله اقدامات این میز در سال ۱۴۰۳ بوده که با دستور ریاست محترم جمهوری نیز همراه شده است. تشکیل «کارگروه ویژه امنیت غذایی» به منظور پیگیری دستور ریاست محترم جمهوری در خصوص اجرایی شدن سند ملی دانش‌بنیان امنیت غذایی و تهیه سیاست‌نامه‌ها و گزارشات راهبردی در حوزه امنیت غذایی از جمله اقدامات دیگر است که از زمان شروع به کار دولت چهاردهم در معاونت راهبردی انجام شده است.

گزارش حاضر با عنوان «حکمرانی امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران: نیروهای کلیدی و نظام مسائل»، اولین گزارش از مجموعه‌ای است که به آسیب‌شناسی و آینده‌پژوهی حکمرانی امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. بررسی «امنیت غذایی در اسناد بالادستی کشور»، «نگاشت نهادی امنیت غذایی» و «طراحی سناریوهای آینده امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران»، عنوان سه گزارشی است که به تدریج در سال ۱۴۰۴ در همین قالب منتشر خواهد شد.

در این گزارش در ابتدا به تحلیل وضعیت موجود امنیت غذایی کشور پرداخته شده است. روند تغییرات شاخص‌های منتخب در ابعاد چهارگانه امنیت غذایی بر اساس آخرین آمار موجود در سازمان کشاورزی و غذای ملل متحد (فائو) و بانک جهانی مبنای بررسی وضعیت موجود کشور و مقایسه آن با رقبای منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بوده است. در فاز بعدی نیروهای کلیدی تاثیرگذار بر هر یک از ابعاد امنیت غذایی شناسایی و با استفاده از هوش مصنوعی مدل مفهومی ارتباط این نیروها با یکدیگر طراحی شده است. فاز سوم این گزارش نظام مسائل هر یک از ابعاد امنیت غذایی کشور را با عنایت به وضعیت موجود و نیروهای کلیدی تاثیرگذار بر آن استخراج کرده است. امید است یافته‌های این گزارش، مورد استفاده محققان، اندیشهورزان، سیاست‌پژوهان و سیاستگذاران این حوزه قرار گرفته و گامی شود هر چند کوچک در تقویت امنیت غذایی این رکن مهم امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران.

مقدمه

امنیت غذایی^۱ مقوله‌ای حاکمیتی است که بسیاری از اجرای حاکمیت و عموم مردم در آن ایفای نقش می‌کنند (سخی، سرابی و شاهنوشی، ۱۴۰۳). امنیت غذایی زیربنای امنیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور است و به‌عنوان یکی از مهم‌ترین حقوق فرد و جامعه محسوب می‌شود. همچنین حقوق نسل‌های آینده از طریق حفاظت از منابع پایه تولید و بهره‌برداری پایدار از این منابع مدنظر قرار می‌گیرد. به‌علاوه؛ غذا کارکردهای سیاسی - امنیتی در قالبی نوین بر عهده گرفته است و نظم نوین جهانی و استیلای حاکمیتی، به غذا به‌عنوان عاملی مهم در مناسبات جهانی وابسته است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۴۰۲).

رهبری معظم انقلاب حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، «امنیت غذایی» را مساله درجه یک کشور نامیده‌اند: «مساله‌ای که پس از وقوع درگیری نظامی میان اوکراین و روسیه برای همه دنیا مطرح شده است»^۲. برنامه‌ی جهانی غذا^۳ نیز در گزارشی اعلام کرده جنگ در اوکراین بحران جهانی غذا را تشدید کرده است (WFP، ۲۰۲۲). بر اساس گزارش این ارگان سازمان ملل متحد، بحران جهانی غذا که در سایه‌ی تغییرات اقلیمی، شوک‌های آب و هوایی و همه‌گیری کووید - ۱۹ در حال گسترش بود، پس از جنگ اوکراین به دلیل افزایش قیمت‌های غذا، انرژی و کود، شدت بیشتری یافته است.

جنگ اوکراین و روسیه در زمانی رخ داد که قیمت مواد غذایی به دلیل اختلال در زنجیره تامین ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ و تقاضای جهانی قوی و برداشت کمتر از حد نرمال در برخی کشورهای تولیدکننده، روندی به شدت افزایشی را تجربه می‌کرد (Ben Hassen & EL Bilali، ۲۰۲۲). وقوع این جنگ در ادامه بحران‌هایی که جهان در عرصه غذا با آنها مواجه بود، سبب شد که قیمت جهانی مواد غذایی رکورد جدیدی را ثبت کند و شاخص قیمت مواد غذایی فائو^۴ به بالاترین سطح خود در تاریخ برسد (FAO، World food price index (March)، ۲۰۲۲). این افزایش قیمت غذا، بر روی بعد دسترسی امنیت غذایی^۵ تاثیر گذاشته است. با کاهش دسترسی اقتصادی به غذا، گرسنگی امروز در دنیا رواج بیشتری یافته است.

گزارش شاخص جهانی گرسنگی^۶ که همه ساله وضعیت گرسنگی را در جهان ارزیابی می‌کند، در سال ۲۰۲۲ نشان می‌دهد در ۴۴ کشور دنیا شاخص گرسنگی در وضعیت جدی و ۲۰ کشور نیز در وضعیت هشدار قرار دارند (Grebmer et al، ۲۰۲۲). لذا در جهانی قرار داریم که با بحران غذایی در چنین ابعادی مواجه است، جهانی که بالفعل از غذا به عنوان یک ابزار قدرت و یک عنصر تاثیرگذار در معادلات بین‌المللی استفاده می‌کند.

1. Food Security

3. World Food Program (WFP)

4. FAO Food Price Index (FFPI)

5. Food Access

6. Global Hunger Index (GHI)

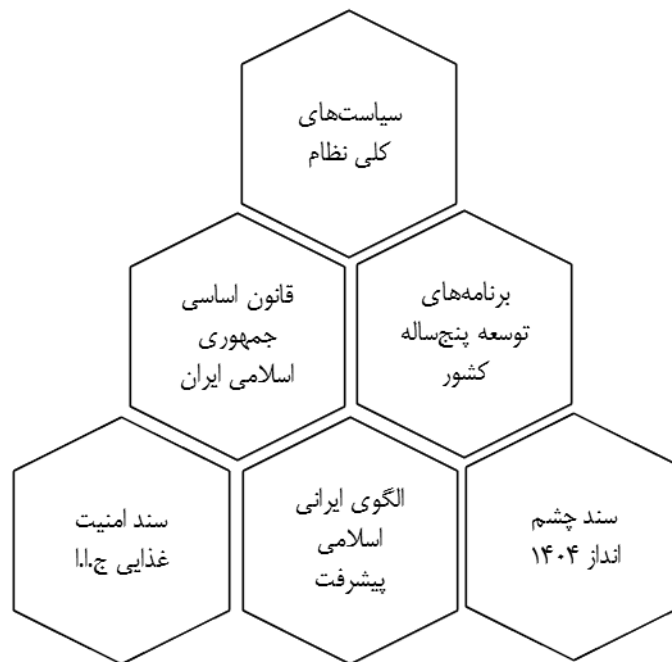
۲. بیانات معظم‌له در دیدار با اعضای هیات دولت مورخ ۱۴۰۱، ۶، ۲

در عرصه بین‌الملل کشورهای قدرتمند دنیا در تلاشند که شرایط مورد نظر سیاسی خود را به کشورهای ضعیف‌تر دیکته کنند، در نتیجه غذا نه تنها به عنوان یک کالای صادراتی، بلکه تحت موضوع تجارت سیاسی مطرح می‌شود (Kemmerling, Schetter, & Prosekov & Ivanova, 2018) و ناامنی غذایی می‌تواند به یک سلاح جنگی تبدیل گردد (Kemmerling, Schetter, & Wirkus, 2022, Palacián; 2022, & Wirkus). در چنین شرایطی ساز و کار پاسخ به بحران‌های غذایی باید بهتر درک شوند (Kemmerling, Schetter, & Wirkus, 2022). این امر میسر نمی‌شود مگر با شناخت آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدات پیش روی امنیت غذایی در گام نخست و در گام دوم آینده‌پژوهی و مطالعه‌ی آینده‌ی این حوزه. آینده‌پژوهی به تصمیم‌گیران و سیاستگذاران کمک می‌کند تا ضمن تصویر آینده‌های ممکن^۱، محتمل^۲ و مرجح^۳ به برنامه‌ریزی برای نقش‌آفرینی در آینده غذا اقدام نمایند (امامی، ۱۴۰۳). از همین روی و با چنین هدفی در این گزارش سیاستی ضمن بررسی وضعیت موجود امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران به شناسایی نیروهای کلیدی تاثیرگذار بر امنیت غذایی ایران و شناسایی نظام مسائل آن پرداخته شد.

امنیت غذایی و سیاستگذاری در ایران

سیاست عمومی^۴ به موضوعات مورد علاقه عمومی می‌پردازد. دولت‌ها راهنمایی‌هایی را در مورد چگونگی رسیدگی به مسائل مختلف از طریق قوانین، استانداردها، مقررات، قوانین و نهادهای اجرایی ارائه می‌دهند. در بیشتر موارد، طیف متنوعی از سیاست‌های عمومی بر امنیت غذایی، اغلب به‌طور غیرمستقیم و در بسیاری موارد، به شیوه‌های نامطلوب ناخواسته تأثیر می‌گذارد. از آنجایی که علل ناامنی غذایی متنوع است و در بخش‌های مختلف جامعه رخ می‌دهد، تقریباً تمام سیاست‌های عمومی به نوعی امنیت غذایی را در سطوح ملی، فرعی، خانگی و فردی تحت تأثیر قرار می‌دهند (Hendriks & Babu, 2024). اسناد بالادستی در جمهوری اسلامی ایران همچون قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام و برنامه‌های توسعه، به‌طور صریح در خصوص امنیت غذایی اعلام موضع کرده‌اند. در این اسناد، ضمن مشخص کردن خطوط کلی در دستیابی به امنیت غذایی، دولت‌ها موظف شده‌اند که در قوانین بودجه سالیانه و سیاست‌های اجرایی خود اقدامات ضروری را جهت دستیابی به این هدف، تهیه و تدوین کنند (سخی، سرابی و شاهنوشی، ۱۴۰۳). شکل شماره (۱) امنیت غذایی و اسناد بالادستی در جمهوری اسلامی ایران را به تصویر می‌کشد.

1. Possible Futures
2. Probable Futures
3. Preferable Futures
4. Public policy

شکل (۱): امنیت غذایی در اسناد بالادستی

ابعاد تحلیل امنیت غذایی

بنا به تعریف امنیت غذایی وضعیتی است که در آن «همه مردم، در هر زمان، دسترسی فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی به غذای کافی، ایمن و مغذی دارند که نیازهای غذایی و ترجیحات غذایی آنها را برای یک زندگی فعال و سالم برآورده می‌کند» (Hendriks & Babu, 2024). بر این اساس امنیت غذایی در چهار بعد «فراهمی غذا»، «دسترسی به غذا»، «مصرف و سلامت غذا» و «تاب‌آوری (ثبات و پایداری)»^۴ تحلیل می‌شود.

وضعیت موجود

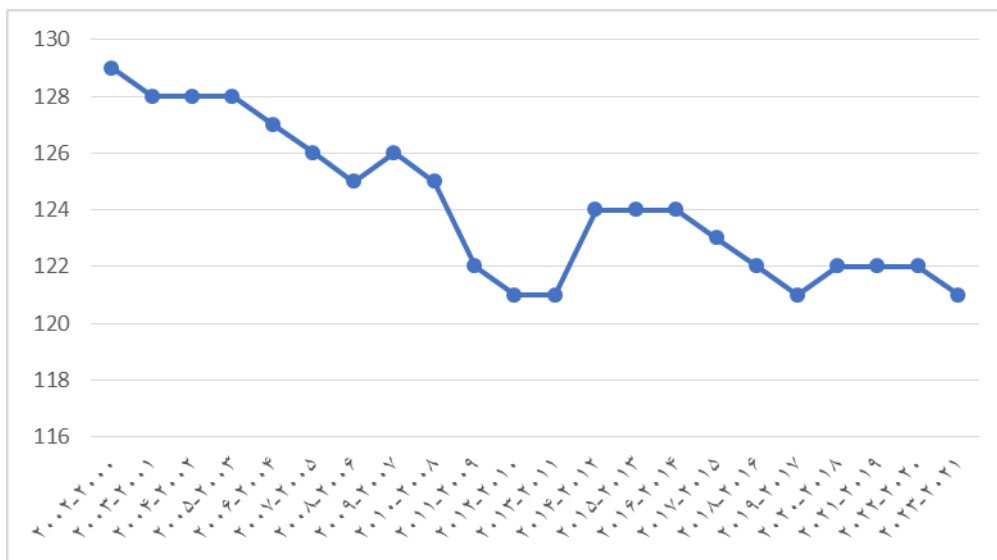
وضعیت موجود امنیت غذایی ج.ا.ا بر اساس آخرین اطلاعات موجود در سازمان‌های کشاورزی و غذای ملل متحد (فائو) و بانک جهانی امنیت غذایی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد. به‌منظور داشتن تصویری جامع از این وضعیت، با استفاده از آمار بین‌المللی مقایسه‌ای میان ایران و برخی کشورهای منطقه در این بخش از گزارش ارائه می‌گردد.

1. Availability
2. Access
3. Utilization
4. Stability

موجودی مواد غذایی

در تعریف اجلاس جهانی غذا^۱، این بعد به واژه «کافی» اشاره دارد و توسط برنامه جهانی غذا^۲ به این صورت تعریف می‌شود: «مقدار غذایی که در یک کشور یا منطقه به شکل تولیدات داخلی، واردات، ذخایر غذایی و کمک‌های غذایی وجود دارد». مهمترین شاخص در خصوص ارزیابی بعد موجودی امنیت غذایی متوسط تامین کفایت انرژی^۳ می‌باشد.

این شاخص بر اساس جمعیت کشور، نیازهای تغذیه‌ای این جمعیت و سرانه‌ی انرژی غذایی مورد نیاز آن حساب می‌گردد. نمودار (۱) وضعیت این شاخص را برای ایران بر اساس آخرین اطلاعات سازمان کشاورزی و غذای ملل متحد نشان می‌دهد.

نمودار (۱): شاخص کفایت تامین انرژی غذایی

SOURCE: (faostat, 2025)

بر اساس اطلاعات سازمان کشاورزی و غذای ملل متحد این شاخص برای ایران ۱۲۱ درصد محاسبه شده است. رژیم صهیونیستی با ۱۶۱ درصد، آذربایجان و کویت با ۱۴۱ درصد و عربستان سعودی با ۱۳۶ درصد، ارمنستان ۱۳۵، ترکیه ۱۳۳، امارات متحده عربی ۱۲۷ و عمان ۱۲۶ درصد، کشورهایی هستند که در منطقه غرب آسیا در وضعیت بهتری نسبت به ایران قرار دارند (جدول ۱).

1. World Food Summit
 2. World Food Program (WFP)
 3. Average dietary energy supply adequacy (Percent)

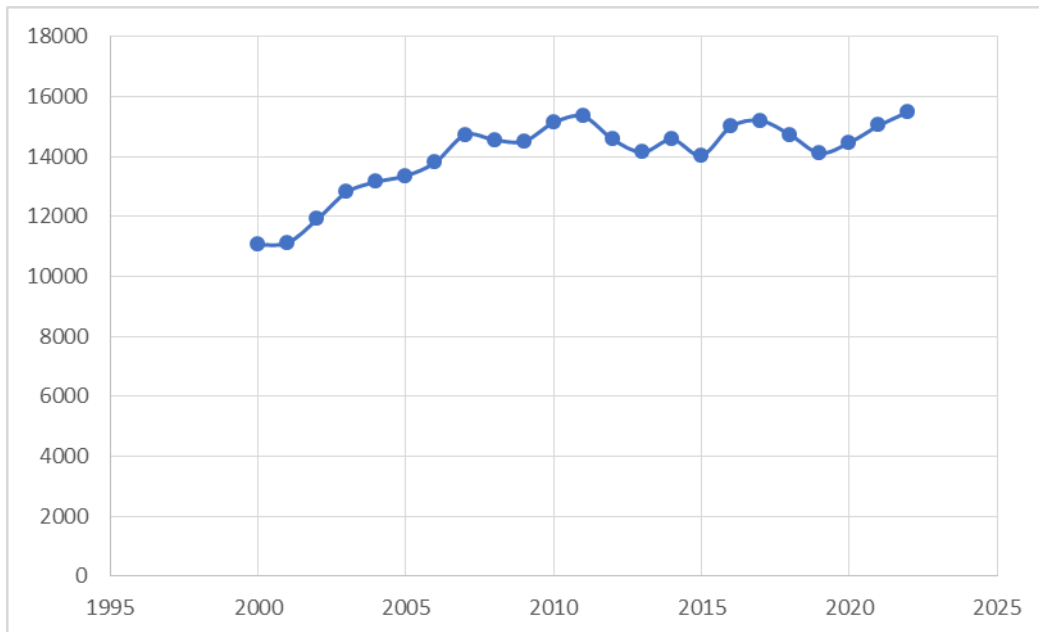
جدول شماره (۱): وضعیت شاخص کفایت تامین انرژی ایران در مقایسه با کشورهای منطقه

ردیف	کشور	شاخص
۱	رژیم غاصب صهیونیستی	۱۶۱
۲	آذربایجان	۱۴۱
۳	کویت	۱۴۱
۴	عربستان	۱۳۶
۵	ارمنستان	۱۳۵
۶	ترکیه	۱۳۳
۷	امارات متحده عربی	۱۲۷
۸	عمان	۱۲۶
۹	ایران	۱۲۱

دسترسی به غذا

این بعد در تعریف اجلاس جهانی غذا به «داشتن دسترسی فیزیکی^۱، اقتصادی^۲ و اجتماعی^۳» ... اشاره دارد. برنامه جهانی غذا، دسترسی غذایی را این گونه تعریف می کند: «توانایی یک خانوار، برای تهیه منظم مقدار کافی غذا، از طریق ترکیبی از خرید، معاوضه کالا به کالا، استقراض، کمک‌ها و هدایای غذایی». یکی از شاخص‌های مهم اقتصادی در ارزیابی این بعد امنیت غذایی برابری قدرت خرید^۴ است. این شاخص در تعیین سطح معیشت و رفاه اقتصادی افراد نقش بسیار مهمی را ایفا می کند. در کشورهایی که برابری قدرت خرید بالاتری دارند، مردم قادر به خرید غذای با کیفیت بالاتر و متنوع‌تری هستند. نمودار (۲) وضعیت این شاخص را برای ایران بر اساس آخرین اطلاعات بانک جهانی نشان می دهد.

1. Physical access
2. Economic access
3. Social access
4. Purchasing Power Parity

نمودار (۲): تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس برابری قدرت خرید (دلار)

SOURCE: (WorldBank, 2025)

بر اساس اطلاعات بانک جهانی این شاخص برای ایران ۱۵۴۹۹,۹ دلار برای هر نفر محاسبه شده است. قطر با ۱۱۳۱۵۷ دلار به ازای هر نفر بهترین رتبه نخست منطقه را دارد و امارات متحده عربی، کویت، عربستان سعودی، ارمنستان، رژیم اشغالگر قدس، عمان و ترکیه جایگاه بهتری نسبت به ایران دارند (جدول ۲).

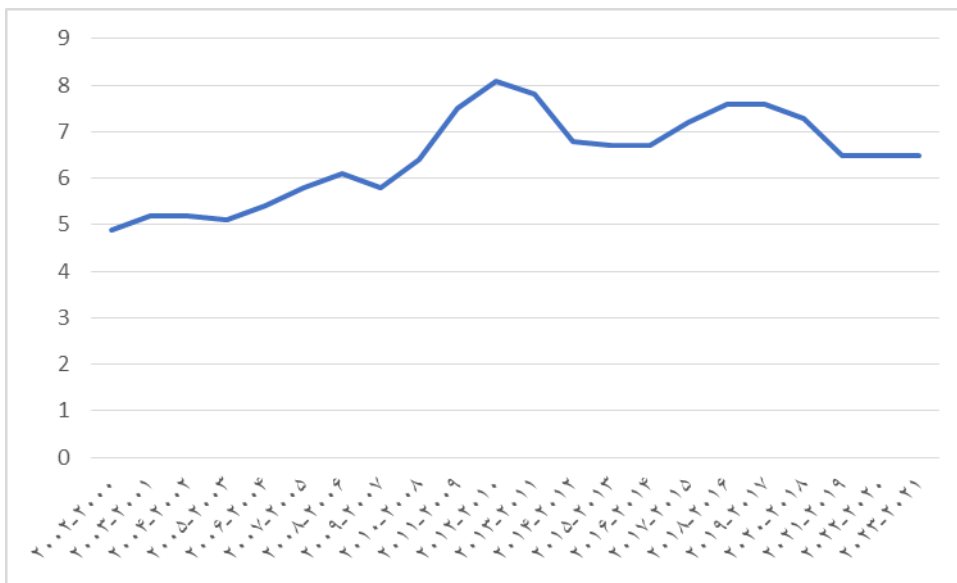
جدول شماره (۲): وضعیت شاخص تولید ناخالص داخلی بر اساس برابری قدرت خرید ایران در مقایسه با کشورهای منطقه

شاخص	کشور	ردیف
۱۱۳۱۵۷	قطر	۱
۷۳۷۲۴,۳	امارات	۲
۵۲۱۶۴,۴	کویت	۳
۵۱۲۴۶,۴	عربستان	۴
۴۸۳۱۸,۹	رژیم صهیونیستی	۵
۴۰۱۱۴	عمان	۶
۳۳۰۶۱,۱	ترکیه	۷
۲۱۰۳۱,۵	آذربایجان	۸
۱۹۱۰۰,۲	ارمنستان	۹
۱۵۴۹۹,۹	ایران	۱۰

استفاده و بهره‌برداری

بعد دیگر امنیت غذایی، بهره‌وری غذایی یا استفاده از غذا^۱ است. در تعریف اجلاس جهانی غذا، به «غذای ایمن و مغذی که نیازهای غذایی را تأمین می‌کند»، اشاره دارد. برای اطمینان از این که افراد، رژیم غذایی «ایمن و مغذی» داشته باشند، کافی نیست که تنها، مواد غذایی قابل دستیابی بوده و در دسترس خانوار قرار داشته باشد بلکه در اینجا چندین عنصر دخیل هستند: انتخاب کالاهای خوراکی، نگاه‌داری از آن‌ها، آماده کردن غذا و هم‌چنین جذب مواد مغذی.

از شاخص‌های مهم در ارزیابی این بعد امنیت غذایی شاخص شیوع سوء تغذیه می‌باشد. این شاخص درصد افرادی را در هر کشور نشان می‌دهد که مصرف مواد غذایی ناکافی داشته‌اند و در واقع کالری مورد نیاز برای یک زندگی سالم و فعال را دریافت نکرده‌اند. نمودار (۳) وضعیت این شاخص را برای ایران بر اساس آخرین اطلاعات موجود سازمان کشاورزی و غذای ملل متحد نشان می‌دهد.

نمودار (۳): شیوع سوء تغذیه در ایران (درصد)

بر اساس اطلاعات سازمان کشاورزی و غذای ملل متحد ۶٫۵ درصد از مردم ایران دچار سوء تغذیه هستند. آذربایجان، رژیم اشغالگر قدس، ترکیه، عربستان سعودی، قطر، عمان و ارمنستان کشورهایی هستند که در منطقه در وضعیت بهتری نسبت به ایران قرار دارند (جدول ۳).

جدول (۳): درصد افراد دچار سوء تغذیه

ردیف	کشور	شاخص
۱	رژیم صهیونیستی	۲,۵>
۲	کویت	۲,۵>
۳	ترکیه	۲,۵>
۴	قطر	۲,۵>
۵	ارمنستان	۲,۵>
۶	آذربایجان	۲,۵>
۷	امارات	۲,۷
۸	عربستان	۳
۹	عمان	۵,۷
۱۰	ایران	۶,۵

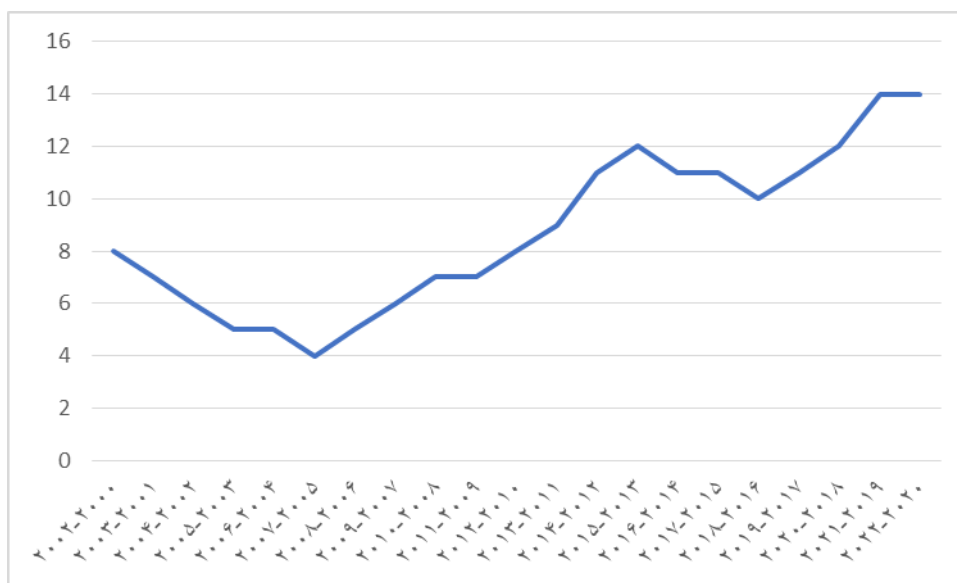
ثبات و پایداری

بعد دیگر امنیت غذایی، پایداری است و ثبات^۱ و در تعریف اجلاس جهانی غذا به «همه اوقات» اشاره دارد. امنیت غذایی وضعیتی است که در یک لحظه، یک روز، یا یک فصل اتفاق نمی افتد، بلکه وضعیتی دائمی و بر مبنای پایداری است. مفهوم ثبات و پایداری در حقیقت مربوط به سه بُعد دیگر امنیت غذایی است: موجود بودن مواد غذایی، دسترسی به آنها و مصرف مواد غذایی در تمامی زمانها، بدون وجود هیچ گونه تهدیدی.

از شاخص های تاثیر گذار بر سنجش پایداری امنیت غذایی، ارزش واردات مواد غذایی به کل صادرات^۲ است. این شاخص که توسط سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد ارائه می گردد میزان ثبات و پایداری منابع ارزی برای واردات مواد غذایی را به نمایش میگذارد. نمودار (۴) وضعیت این شاخص را برای ایران بر اساس آخرین اطلاعات موجود فائو نشان می دهد.

1. Stability

2. Value of food imports in total merchandise exports (percent)

نمودار (۴): ارزش واردات مواد غذایی به کل صادرات (درصد)

جدول (۴): ارزش واردات مواد غذایی به کل صادرات

ردیف	کشور	شاخص
۱	قطر	۳
۲	امارات	۴
۳	کویت	۷
۴	عربستان سعودی	۷
۵	ترکیه	۷
۶	آذربایجان	۸
۷	عمان	۸
۸	اسرائیل	۱۱
۹	ایران	۱۴
۱۰	ارمنستان	۲۳

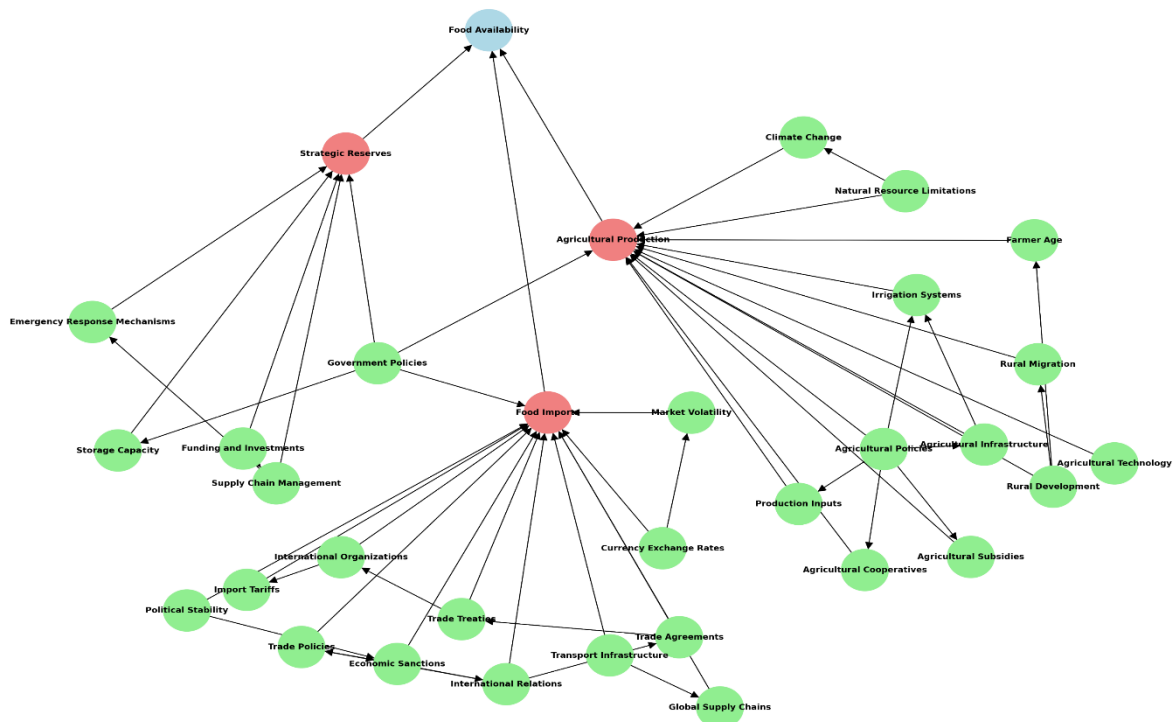
نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر امنیت غذایی

در ادامه نیروهای کلیدی^۱ تاثیر گذار بر امنیت غذایی ج.ا.ا بر اساس هر بعد امنیت غذایی مورد بررسی و شناسایی قرار می گیرد.

نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر بعد فراهمی امنیت غذایی

فراهمی غذا متأثر از سه عامل: تولید، تجارت و ذخیره سازی است. تولید داخلی محصولات کشاورزی از کلیدی ترین اجزای امنیت غذایی است که بر آیند مؤلفه هایی چون منابع پایه تولید (آب و خاک)، سرمایه گذاری در بخش کشاورزی، پشتیبانی و حمایت مؤثر از تولید، سرمایه انسانی ماهر، کمیت و کیفیت نهاده های تولید، نظام دانش، فناوری و اطلاعات، نظام مدیریت تولید و فراوری محصولات کشاورزی و نگرش نظام مند به زنجیره ارزش است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۴۰۲). شکل شماره (۲) مدل مفهومی نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر این بعد امنیت غذایی و ارتباطات میان آنها را نشان می دهد.

Factors Influencing Agricultural Production, Food Imports, and Strategic Reserves in Food Availability

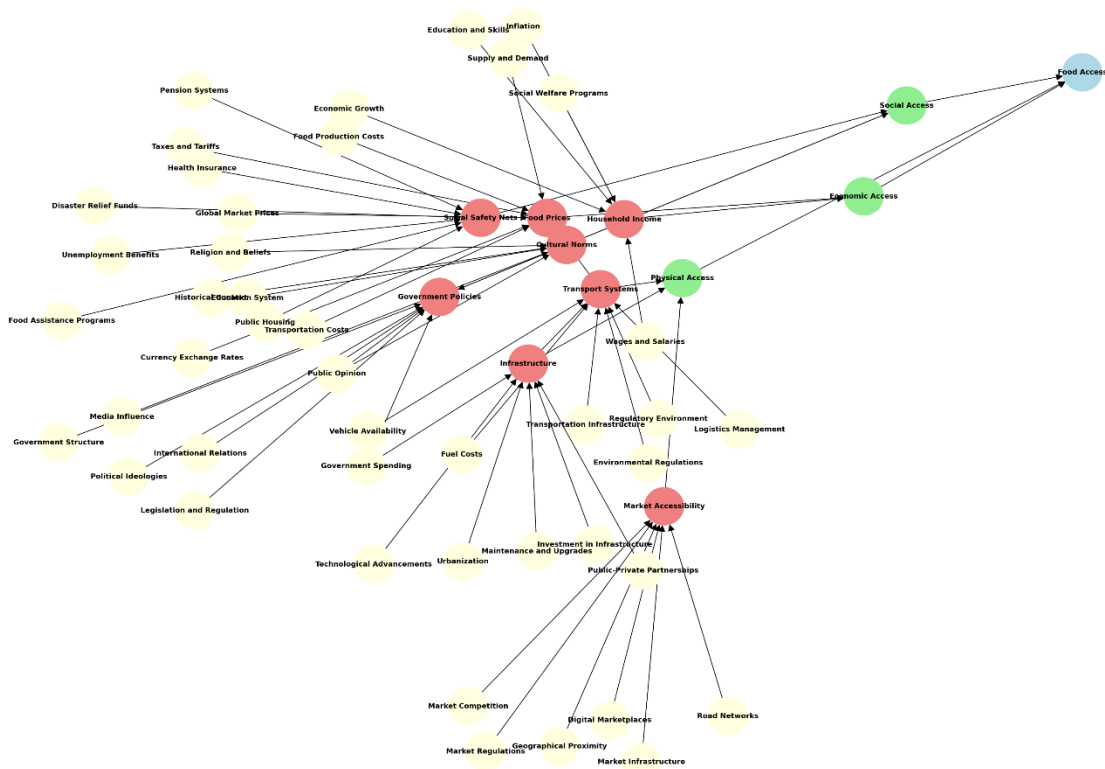

شکل (۲): مدل مفهومی نیروهای تاثیر گذار بر بعد فراهمی

نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر بعد دسترسی غذایی

در موضوع «دسترسی به غذا»، دسترسی فیزیکی و دسترسی اقتصادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بهبود دسترسی به غذا تحت تاثیر عواملی چون دسترسی تولیدکننده و مصرف‌کننده به بازار، قدرت خرید خانوار، میزان درآمد و اشتغال و پشتیبانی از اقشار آسیب‌پذیر است که در بین این عوامل، قدرت خرید خانوار نقش بسیار مهم و تعیین‌کننده‌ای دارد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۴۰۲). شکل شماره (۳) مدل مفهومی نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر این بعد امنیت غذایی و ارتباطات میان آنها را نشان می‌دهد.

Key Factors Influencing Food Access, Food Prices, Household Income, Cultural Norms, Government Policies, Social Safety Nets, Market Accessibility, Infrastructure, and Transport Systems

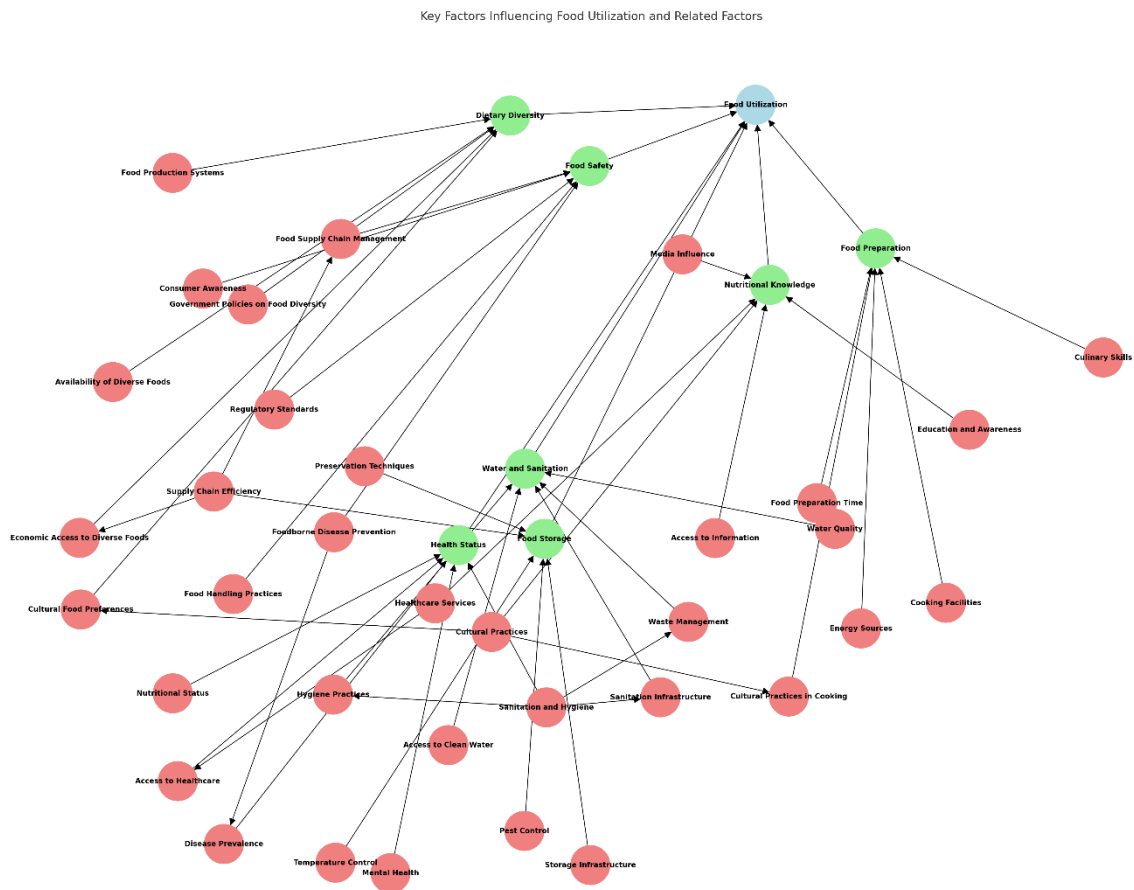

شکل (۳): مدل مفهومی نیروهای تاثیر گذار بر بعد دسترسی

نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر بعد استفاده و بهره‌برداری

سومین بعد امنیت غذایی استفاده و بهره‌وری از غذا یا «مصرف و سلامت غذا» است که به الگوی مصرف و ویژگی‌های این الگو وابسته می‌باشد. طراحی این الگو باید بر مبنای اصول علمی (تأمین مقادیر کافی انرژی، پروتئین، ویتامین و ریزمغذی‌ها) و انطباق با ظرفیت‌های منابع آب و خاک، فرهنگ غنی ایرانی - اسلامی، قیمت تمام‌شده سبد غذایی، ارتقاء سلامت جامعه و ترکیب جمعیت باشد. سایر عوامل اثرگذار بر این رکن شامل: سلامت غذا، دانش غذا و

تغذیه، سوء تغذیه، تنوع غذایی و کیفیت آب آشامیدنی است. قابل ذکر است که سلامت غذا در دو رکن فراهمی و دسترسی نیز بسیار حائز اهمیت است و موضوع غذای سالم باید «از مزرعه تا سفره» مدنظر باشد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۴۰۲). شکل شماره (۴) مدل مفهومی نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر این بعد امنیت غذایی و ارتباطات میان آنها را نشان می دهد.

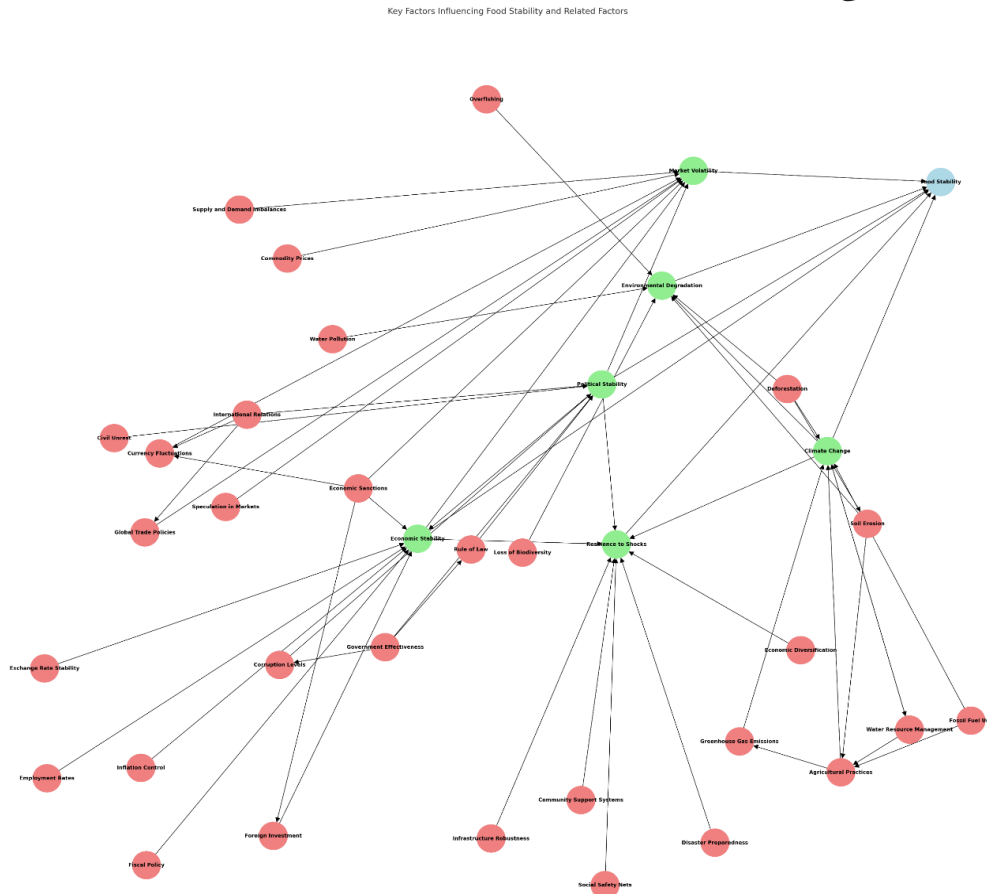

شکل (۴): مدل مفهومی نیروهای تاثیر گذار بر بعد استفاده و بهره برداری

نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر بعد ثبات و پایداری

بعد چهارم امنیت غذایی «ثبات و پایداری» در سه رکن فراهمی، دسترسی و مصرف است. عوامل بی ثباتی و ناپایداری در رکن فراهمی غذا در کشور عمدتاً شامل سرمایه گذاری و حمایت ناکافی و غیر هدفمند از تولید، بهره برداری غیراصولی و خارج از توان اکولوژیک منابع پایه و طبیعی، تغییر اقلیم و پیامدهای ناشی از آن، بلایای طبیعی، مخاطرات بیولوژیک و تکانه های سیاسی است. عوامل بی ثباتی و ناپایداری در رکن دسترسی به غذا عمدتاً شامل نوسانات قیمتی، تغییرات مکرر سیاست های اقتصادی، تکانه های سیاسی و اجتماعی، تورم، کاهش قدرت خرید و ناپایداری منابع درآمدی و اشتغال است. عمده ترین عوامل بی ثباتی و ناپایداری در رکن مصرف غذا نیز نگرانی از

کیفیت، سلامت و تقلبات محصولات غذایی و تبلیغات غیرواقعی در حوزه محصولات غذایی است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۴۰۲). شکل شماره (۵) مدل مفهومی نیروهای کلیدی تاثیر گذار بر این بعد امنیت غذایی و ارتباطات میان آنها را نشان می دهد.

شکل (۵): مدل مفهومی نیروهای تاثیر گذار بر بعد ثبات و پایداری

نظام مسائل امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران

در ادامه نظام مسائل امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران استخراج گردید و این مسائل برای هر بعد امنیت غذایی و در حوزه های مختلف شناسایی شد.

نظام مسائل بعد موجودی امنیت غذایی

نظام مسائل بعد موجودی امنیت غذایی در حوزه های مختلف و در سه دسته شناسایی گردیدند. جدول شماره (۵) نظام مسائل مرتبط با تولید غذا، جدول شماره (۶) نظام مسائل مرتبط با واردات غذا و جدول شماره (۷) نظام مسائل مرتبط با ذخیره سازی و نگهداری غذا را ارائه داده است.

جدول (۵): نظام مسائل مرتبط با تولید غذا در ایران

ردیف	حوزه	مساله
۱	محدودیت‌های منابع طبیعی	کمبود آب
۲		کاهش کیفیت خاک
۳		فرسایش خاک
۴	تغییرات اقلیمی	خشکسالی‌های مکرر
۵		سیلاب‌های ناگهانی
۶		تغییرات دما و الگوهای بارندگی
۷	فناوری کشاورزی	عدم دسترسی به تکنولوژی‌های مدرن
۸		پایین بودن سطح مکانیزاسیون
۹		نبود تحقیق و توسعه کافی
۱۰	تعاونی‌های کشاورزی	ناکارآمدی تعاونی‌ها
۱۱		نبود حمایت دولتی مناسب
۱۲		ضعف مدیریت تعاونی‌ها
۱۳	سن کشاورزان	بالا بودن سن کشاورزان
۱۴		نبود نیروی کار جوان
۱۵		مهاجرت جوانان به شهرها
۱۶	مهاجرت روستایی	خالی شدن روستاها از نیروی کار
۱۷		کاهش تولیدات کشاورزی
۱۸		افزایش نابرابری‌های اقتصادی
۱۹	توسعه روستایی	نبود زیرساخت‌های مناسب در مناطق روستایی
۲۰		کمبود خدمات بهداشتی و آموزشی
۲۱		عدم دسترسی به بازارهای فروش

ردیف	حوزه	مسئله
۲۲	زیرساخت‌های کشاورزی	فوسدگی زیرساخت‌ها
۲۳		نبود شبکه‌های توزیع مناسب
۲۴		مشکلات حمل و نقل محصولات کشاورزی
۲۵	سیستم‌های آبیاری	ناکارآمدی سیستم‌های آبیاری سنتی
۲۶		عدم استفاده از تکنولوژی‌های مدرن آبیاری
۲۷		هدررفت آب در فرایند آبیاری
۲۸	سیاست‌های کشاورزی	ناهماهنگی در سیاست‌گذاری
۲۹		نبود برنامه‌های بلندمدت
۳۰		تغییرات مکرر در سیاست‌ها
۳۱	یارانه‌های کشاورزی	ناعادلانه بودن توزیع یارانه‌ها
۳۲		کمبود منابع مالی
۳۳		مشکلات اداری در دریافت یارانه‌ها
۳۴	نهاده‌های تولید	کمبود کود و سموم
۳۵		افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی
۳۶		نبود دسترسی به نهاده‌های با کیفیت

جدول (۶): نظام مسائل مرتبط با واردات غذا

ردیف	حوزه	مساله
۱	زیرساختار حمل و نقل	ناکارآمدی بنادر و گمرکات
۲		فرسودگی ناوگان حمل و نقل
۳		هزینه‌های بالای حمل و نقل
۴	نوسانات بازار	تغییرات ناگهانی قیمت‌ها
۵		ناپایداری بازارهای جهانی
۶		نبود سازوکارهای حمایتی
۷	سیاست‌های تجاری	ناهماهنگی در سیاست‌های وارداتی
۸		تعرفه‌های بالا
۹		بروکراسی اداری
۱۰	زنجیره‌های تامین غذا	وابستگی به تامین کنندگان خارجی
۱۱		مشکلات در زنجیره تامین بین‌المللی
۱۲		خطرات امنیتی و سیاسی
۱۳	نرخ ارز	نوسانات نرخ ارز
۱۴		کاهش ارزش پول ملی
۱۵		تأثیرات منفی بر قیمت‌های وارداتی
۱۶	ثبات سیاسی	ناپایداری‌های سیاسی داخلی و بین‌المللی
۱۷		تأثیرات تحریم‌ها
۱۸		مشکلات در روابط بین‌المللی
۱۹	تحریم‌های اقتصادی	محدودیت‌های وارداتی
۲۰		مشکلات در مبادلات مالی
۲۱		افزایش هزینه‌های واردات

ردیف	حوزه	مساله
۲۲	روابط بینالملل	تنش های دیپلماتیک
۲۳		محدودیت های تجاری
۲۴		کاهش همکاری های بین المللی
۲۵	معاهدات تجاری	عدم حضور در معاهدات تجاری مهم
۲۶		نبود توافقات دوجانبه و چندجانبه
۲۷		مشکلات در اجرای معاهدات
۲۸	پیمانهای تجاری	نبود پیمان نامه های تجاری کارآمد
۲۹		مشکلات در مذاکرات تجاری
۳۰		عدم تعهد به پیمان نامه ها
۳۱	تعرفه های وارداتی	تعرفه های بالا بر واردات مواد غذایی
۳۲		تاثیرات منفی بر قیمت های داخلی
۳۳		کاهش دسترسی به مواد غذایی وارداتی
۳۴	سازمان های بین المللی	کمبود همکاری با سازمان های بین المللی
۳۵		نبود نقش فعال در سازمان های تجاری
۳۶		مشکلات در رعایت استانداردهای بین المللی

جدول (۷): نظام مسائل مرتبط با ذخیره غذا در ایران

ردیف	حوزه	مساله
۱	ظرفیت ذخیره سازی	کمبود انبارهای مناسب
۲		فرسودگی تاسیسات ذخیره سازی
۳		محدودیت های فضایی
۴	سیاست گذاری	نبود برنامه های بلندمدت ذخیره سازی
۵		تغییرات مکرر در سیاست ها
۶		کمبود منابع مالی
۷	تامین مالی	کمبود بودجه برای ساخت و نگهداری انبارها
۸		عدم جذب سرمایه گذاری خارجی
۹		مشکلات در تخصیص منابع
۱۰	مدیریت زنجیره تامین	ناکارآمدی در مدیریت زنجیره تامین
۱۱		نبود سیستم های مدرن مدیریتی
۱۲		هدررفت منابع در فرایندهای توزیع
۱۳	مکانیزم های پاسخ به شرایط اضطرار	نبود سازوکارهای مناسب برای مواجهه با بحران ها
۱۴		کمبود ذخایر استراتژیک برای شرایط اضطراری
۱۵		عدم آمادگی برای بحران های طبیعی و انسانی

نظام مسائل بعد دسترسی امنیت غذایی

نظام مسائل مرتبط با بعد دسترسی امنیت غذایی در جدول شماره (۸) ارائه شده است. این مسائل در دسته‌بندی دسترسی اقتصادی، دسترسی فیزیکی و دسترسی اجتماعی و فرهنگی طبقه‌بندی شده‌اند.

جدول (۸): نظام مسائل مرتبط با بعد دسترسی امنیت غذایی

ردیف	حوزه	مساله
۱	دسترسی اقتصادی	نوسانات قیمت غذا
۲		درآمد پایین خانوار
۳		فرصت‌های شغلی محدود
۴		تورم و کاهش ارزش پول ملی
۵		عدم دسترسی به برنامه‌های رفاهی
۶		فقدان آموزش و مهارت‌های کافی
۷	دسترسی فیزیکی	زیرساخت‌های ضعیف حمل و نقل
۸		دسترسی محدود به بازارها
۹		هزینه‌های بالای حمل و نقل
۱۰		مدیریت ضعیف لجستیک
۱۱		محدودیت‌های قانونی و زیست‌محیطی
۱۲		نبود بازارهای محلی و دیجیتال
۱۳	دسترسی اجتماعی و فرهنگی	هنجارهای فرهنگی محدود کننده
۱۴		تأثیر رسانه‌ها و افکار عمومی
۱۵		تعصبات مذهبی و تاریخی
۱۶		کمبود آموزش‌های فرهنگی و تغذیه‌ای
۱۷		تغییرات فرهنگی و جهانی شدن
۱۸		سیاست‌های ناهماهنگ حکومتی

نظام مسائل بعد استفاده و بهره‌برداری امنیت غذایی

جدول شماره (۹) نظام مسائل مرتبط با بعد استفاده و بهره‌برداری از غذا را نشان می‌دهد. این مسائل در دسته‌های تغذیه، سلامت، ایمنی غذا و تنوع سبد غذایی طبقه‌بندی شده‌اند.

جدول (۹): نظام مسائل مرتبط با بعد استفاده و بهره‌برداری امنیت غذایی

ردیف	حوزه	مساله
۱	تغذیه	ناکافی بودن برنامه‌های آموزشی در مدارس و جوامع
۲		کمبود منابع و برنامه‌های آموزشی در مورد تغذیه سالم
۳		دسترسی محدود به محتوای آموزشی مناسب در مناطق دورافتاده
۴		عدم دسترسی به منابع اطلاعاتی معتبر و به‌روز در زمینه تغذیه
۵		محدودیت‌های فرهنگی و اجتماعی در استفاده از رسانه‌ها و فناوری‌های جدید
۶		باورهای غلط و سنت‌های غذایی ناسالم در برخی جوامع
۷		مقاومت در برابر تغییر عادات غذایی به دلیل فشارهای اجتماعی و فرهنگی
۸		عدم تمرکز کافی بر آموزش تغذیه‌ای در سیستم‌های بهداشتی
۹		تبلیغات ناسالم مواد غذایی پرکالری و کم‌ارزش
۱۰		شیوع بیماری‌های مرتبط با تغذیه
۱۱		سوء تغذیه در برخی جوامع به دلیل فقر و کمبود مواد غذایی
۱۲		عدم تنوع در رژیم غذایی که منجر به کمبودهای تغذیه‌ای می‌شود
۱۳	سلامت	ناکافی بودن دسترسی به خدمات بهداشتی در مناطق محروم
۱۴		کمبود مراکز بهداشتی در مناطق روستایی و دورافتاده
۱۵		هزینه‌های بالای خدمات بهداشتی و دسترسی نابرابر به آن‌ها
۱۶		کمبود امکانات و تجهیزات برای پیشگیری و درمان این بیماری‌ها
۱۷		کمبود خدمات بهداشت روانی و حمایت‌های اجتماعی
۱۸		عدم دسترسی به آب پاک و بهداشت مناسب در برخی مناطق

ردیف	حوزه	مساله
۱۹	ایمنی غذا	ضعف در زنجیره تأمین و نگهداری مواد غذایی
۲۰		عدم رعایت استانداردهای بهداشتی در حمل و نقل و انبارداری
۲۱		نبود نظارت و اجرای مؤثر قوانین و مقررات بهداشتی
۲۲		کمبود استانداردهای کافی برای کنترل کیفیت مواد غذایی
۲۳		شیوع بیماری‌های ناشی از آلودگی مواد غذایی
۲۴		مشکلات در کنترل کیفیت و ایمنی مواد غذایی در طول زنجیره تأمین
۲۵		نبود آگاهی کافی مصرف‌کنندگان در مورد خطرات بهداشتی مواد غذایی
۲۶		نبود برچسب‌گذاری مناسب بر روی محصولات غذایی
۲۷	تنوع سبب غذایی	کمبود تولید و عرضه غذاهای متنوع در بازار
۲۸		تأثیرات منفی ترجیحات فرهنگی بر تنوع غذایی
۲۹		مقاومت در برابر تغییرات رژیم غذایی به دلیل عادات فرهنگی
۳۰		قیمت بالای غذاهای متنوع و سالم در مقایسه با غذاهای ارزان و کم‌ارزش
۳۱		نابرابری اقتصادی در دسترسی به غذاهای متنوع
۳۲		ناکارآمدی در سیستم‌های تولید غذا که منجر به کاهش تنوع محصولات غذایی می‌شود
۳۳		نبود سیاست‌های حمایتی کافی برای ترویج تنوع غذایی
۳۴		تمرکز سیاست‌های غذایی بر محصولات اساسی به جای تنوع در رژیم غذایی
۳۵		وابستگی به غذاهای آماده و فرآوری شده به دلیل کمبود زمان و مهارت
۳۶		تأثیرات منفی انتخاب غذاهای سریع و ناسالم بر سلامت عمومی

نظام مسائل بعد ثبات و پایداری امنیت غذایی

جدول شماره (۱۰) نظام مسائل مرتبط با بعد ثبات و پایداری امنیت غذایی را نشان می‌دهد. این مسائل در حوزه‌های تغییرات اقلیمی، ثبات اقتصادی، ثبات سیاسی، تخریب محیط زیست، نوسانات بازار و مقاومت در برابر شوک‌ها (تاب‌آوری) ارائه شده‌اند.

جدول (۱۰): نظام مسائل مرتبط با بعد ثبات و پایداری

ردیف	حوزه	مساله
۱	تغییرات اقلیمی	افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از فعالیت‌های صنعتی، حمل و نقل، و کشاورزی
۲		نبود سیاست‌های موثر برای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای
۳		نابودی جنگل‌ها به دلیل توسعه شهری، کشاورزی و قطع درختان برای تولید چوب
۴		عدم اجرای قوانین و مقررات مناسب برای حفاظت از جنگل‌ها
۵		استفاده از روش‌های کشاورزی غیر پایدار که منجر به تخریب محیط زیست و افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای می‌شود
۶		فقدان آموزش و آگاهی در مورد روش‌های کشاورزی پایدار
۷		وابستگی به سوخت‌های فسیلی برای تولید انرژی
۸		نبود توسعه کافی در منابع انرژی تجدیدپذیر و فناوری‌های کم‌کربن
۹		کمبود منابع آبی و عدم مدیریت مناسب برای بهره‌برداری پایدار از این منابع
۱۰		آلودگی منابع آبی به دلیل فعالیت‌های صنعتی و کشاورزی
۱۱	ثبات اقتصادی	افزایش نرخ تورم که قدرت خرید مردم را کاهش می‌دهد
۱۲		عدم کنترل موثر تورم از سوی بانک مرکزی و سیاست‌های مالی ناپایدار
۱۳		بیکاری بالا و فقدان فرصت‌های شغلی مناسب
۱۴		عدم توسعه بخش‌های اقتصادی مولد برای ایجاد شغل‌های پایدار
۱۵		سیاست‌های مالی ناپایدار که منجر به افزایش بدهی‌های دولتی و کاهش سرمایه‌گذاری عمومی می‌شود
۱۶		فقدان سیاست‌های مالی مناسب برای حمایت از اقتصاد در زمان‌های بحران
۱۷		کاهش سرمایه‌گذاری خارجی به دلیل تحریم‌ها، بی‌ثباتی سیاسی و اقتصادی
۱۸		عدم وجود سیاست‌های جذاب برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی
۱۹		نوسانات شدید در نرخ ارز که باعث عدم اطمینان در بازارها می‌شود
۲۰		نبود سیاست‌های موثر برای کنترل نوسانات ارزی
۲۱		تأثیر منفی تحریم‌ها بر اقتصاد ملی، از جمله کاهش صادرات، محدودیت در واردات، و افزایش هزینه‌ها
۲۲		کاهش دسترسی به منابع مالی بین‌المللی و تکنولوژی‌های پیشرفته

ردیف	حوزه	مسئله
۲۳	ثبات سیاسی	ناکارآمدی در ارائه خدمات عمومی، اجرای قوانین، و مدیریت منابع
۲۴		فساد اداری و نبود شفافیت در عملکرد دولت
۲۵		افزایش فساد در دستگاه‌های دولتی که منجر به کاهش اعتماد عمومی و هدررفت منابع می‌شود
۲۶		نبود نظارت و برخورد مناسب با فساد در سطوح مختلف
۲۷		ضعف در اجرای قوانین و مقررات که باعث کاهش اعتماد مردم به سیستم قضایی و دولت می‌شود
۲۸		نبود نهادهای مستقل و قوی برای حمایت از حاکمیت قانون
۲۹		بروز ناآرامی‌ها و اعتراضات مدنی به دلیل نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی
۳۰		نبود برنامه‌های مناسب برای مدیریت و کاهش تنش‌های اجتماعی
۳۱		کاهش روابط دیپلماتیک و تجاری به دلیل تحریم‌ها و اختلافات سیاسی
۳۲		نبود سیاست‌های خارجی موثر برای حفظ و گسترش روابط بین‌المللی
۳۳		تخریب محیط زیست
۳۴	کاهش ذخایر کربن و افزایش تغییرات اقلیمی به دلیل جنگل‌زدایی	
۳۵	تخریب خاک‌های کشاورزی به دلیل استفاده نادرست از زمین و روش‌های کشاورزی ناپایدار	
۳۶	کاهش حاصلخیزی خاک و افزایش وابستگی به مواد شیمیایی و کودهای مصنوعی	
۳۷	آلودگی منابع آبی به دلیل فاضلاب‌های صنعتی، کشاورزی و خانگی	
۳۸	کاهش کیفیت آب شرب و تهدید سلامتی عمومی	
۳۹	نابودی گونه‌های گیاهی و جانوری به دلیل تغییرات اقلیمی، تخریب زیستگاه‌ها و شکار غیرقانونی	
۴۰	از دست رفتن خدمات اکوسیستمی که برای بقا و رفاه انسانی ضروری هستند	
۴۱	کاهش جمعیت ماهیان و نابودی منابع آبی به دلیل صید بی‌رویه و مدیریت نادرست منابع دریایی	
۴۲	تهدید امنیت غذایی جوامع وابسته به ماهیگیری	

ردیف	حوزه	مساله
۴۳	نوسانات بازار	نوسانات شدید قیمت کالاها که باعث بی ثباتی در بازارهای جهانی و داخلی می شود
۴۴		تاثیر تغییرات اقلیمی و بحران های جهانی بر قیمت مواد غذایی و کالاهای اساسی
۴۵		مشکلات در تامین مواد غذایی به دلیل عدم توازن بین عرضه و تقاضا
۴۶		نوسانات قیمت به دلیل شوک های ناگهانی در بازارهای جهانی
۴۷		تاثیر سیاست های حمایت گرانه و تعرفه های تجاری بر تجارت جهانی و بازارهای داخلی
۴۸		کاهش دسترسی به بازارهای بین المللی به دلیل تحریم ها و اختلافات تجاری
۴۹		نوسانات ارز که باعث بی ثباتی در تجارت و افزایش هزینه های واردات و صادرات می شود
۵۰		عدم اطمینان در بازارهای مالی و کاهش سرمایه گذاری
۵۱		افزایش سفته بازی و معاملات پرخطر در بازارها که باعث نوسانات شدید قیمت ها می شود
۵۲		کاهش اعتماد عمومی به بازارها و افزایش ریسک های اقتصادی
۵۳	مقاومت در برابر شوک ها	نبود برنامه های مناسب برای مقابله با بلایای طبیعی و بحران های انسانی
۵۴		ضعف در زیرساخت های امدادی و پاسخگویی سریع به بحران ها
۵۵		ناکافی بودن برنامه های رفاهی و شبکه های ایمنی اجتماعی برای حمایت از اقشار آسیب پذیر
۵۶		کمبود منابع مالی و اداری برای توسعه و اجرای برنامه های ایمنی اجتماعی
۵۷		فروسودگی و ناکارآمدی زیرساخت های حیاتی مانند حمل و نقل، انرژی و ارتباطات
۵۸		نبود سرمایه گذاری کافی برای بهبود و نگهداری زیرساخت ها
۵۹		وابستگی زیاد به یک یا چند بخش اقتصادی که باعث افزایش آسیب پذیری در برابر شوک های اقتصادی می شود
۶۰		عدم توسعه بخش های جدید و پایدار در اقتصاد
۶۱		ضعف در سیستم های حمایتی جامعه که توان مقابله با بحران ها و شوک ها را کاهش می دهد
۶۲		نبود همکاری و هماهنگی مناسب بین نهادهای دولتی و غیردولتی برای تقویت پایداری جامعه

جمع بندی

بر اساس این گزارش وضعیت امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر در مقایسه با کشورهای همسایه و رقبای منطقه‌ای، وضعیت مناسبی نیست. بر مبنای سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران، ایران در سال ۱۴۰۴ باید دارای جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه باشد و برخوردار از رفاه، سلامت و امنیت غذایی. نتایج بررسی شاخص‌های منتخب در سنجش امنیت غذایی نشان می‌دهد در حال حاضر نه تنها جایگاه اول منطقه در امنیت غذایی در اختیار ایران نیست، بلکه در شاخص‌های منتخب موقعیت کشور، نگران کننده است.

جمهوری اسلامی ایران در شاخص «متوسط تامین کفایت انرژی» رتبه ۹، شاخص «برابری قدرت خرید» رتبه ۱۰، شاخص «شیوع سوء تغذیه» رتبه ۱۰ و در شاخص «ارزش واردات مواد غذایی به کل صادرات» رتبه ۱۰ ام منطقه را در اختیار دارد و در نتیجه فاصله‌ی معنی‌دار و نگران کننده‌ای میان ایران و رقبای منطقه‌ای آن شکل گرفته است.

در این گزارش ۲۹ عامل کلیدی تاثیرگذار در بعد موجودی، ۵۶ عامل کلیدی در بعد دسترسی، ۳۵ عامل کلیدی در بعد استفاده و بهره‌برداری و ۳۱ عامل کلیدی در بعد ثبات و پایداری شناسایی گردید و بر این مبنا نظام مسائل امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران شامل ۸۷ مساله در بعد موجودی، ۱۸ مساله در بعد دسترسی، ۳۶ مساله در بعد استفاده و ۶۲ مساله در بعد ثبات و پایداری استخراج گردید.

فهرست منابع

- امامی، م. (۱۴۰۳). لزوم اصلاح حکمرانی امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران: یک هشدار آینده پژوهانه. تهران: اندیشکده سیاستگذاری غذایی کشتبان.
- سخی، ف.، سرابی، ز.، و شاهنوشی، ن. (۱۴۰۳). سیاست های امنیت غذایی از منظر اسناد بالادستی در ایران. **دومین همایش ملی پژوهش های کاربردی امنیت غذایی، ایمنی غذایی و سلامت** (ص. ۵۶۵-۵۷۷). مشهد: موسسه پژوهشی علوم و صنایع غذایی.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۴۰۲). **سند ملی دانش بنیان امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران**. تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.

- Ben Hassen, T., & EL Bilali, H. (2022). Impacts of the Russia-Ukraine War on Global Food Security: Towards More Sustainable and Resilient Food Systems? *Foods*, 11(15), 1-17.
- FAO. (2022). World food price index (March 2022). Rome: FAO.
- faostat. (2025, 03 13). <https://www.fao.org/faostat/en/#data/FS>. (FAO) Retrieved from <https://www.fao.org/>: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/FS>
- Grebmer et al. (2022). Global Hunger Index. Bonn / Dublin: Welthungerhilfe & Concern Worldwide.
- Hendriks, S. L., & Babu, S. C. (2024). Handbook on Public Policy and Food Security. Edward Elgar Publishing.
- Kemmerling, B., Schetter, C., & Wirkus, L. (2022). The logics of war and food (in)security. *Global Food Security*, Volume 33, 1-8.
- Palacián, B. (2022). Starvation as a weapon of war. *IEEE*.
- Prosekov, A. Y., & Ivanova, S. A. (2018). Food security: The challenge of the present. *Geoform*, Volume 91, 73-77.
- WFP. (2022). Global food crises. Rome: WFP.
- WorldBank. (2025, 03 11). The worldbank. Retrieved from Data: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL?locations=IR>

گزارش حاضر با عنوان «حکمرانی امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران: نیروهای کلیدی و نظام مسائل»، اولین گزارش از مجموعه‌ای است که به آسیب‌شناسی و آینده‌پژوهی حکمرانی امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. بررسی «امنیت غذایی در اسناد بالادستی کشور»، «نگاشت نهادی امنیت غذایی» و «طراحی سناریوهای آینده امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران»، عنوان سه گزارشی است که به تدریج در سال ۱۴۰۴ در همین قالب منتشر خواهد شد.

در این گزارش در ابتدا به تحلیل وضعیت موجود امنیت غذایی کشور پرداخته شده است. روند تغییرات شاخص‌های منتخب در ابعاد چهارگانه امنیت غذایی بر اساس آخرین آمار موجود در سازمان کشاورزی و غذای ملل متحد (فائو) و بانک جهانی مبنای بررسی وضعیت موجود کشور و مقایسه آن با قبای منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بوده است. در فاز بعدی نیروهای کلیدی تاثیرگذار بر هر یک از ابعاد امنیت غذایی شناسایی و با استفاده از هوش مصنوعی مدل مفهومی ارتباط این نیروها با یکدیگر طراحی شده است. فاز سوم این گزارش نظام مسائل هر یک از ابعاد امنیت غذایی کشور را با عنایت به وضعیت موجود و نیروهای کلیدی تاثیرگذار بر آن استخراج کرده است. امید است یافته‌های این گزارش، مورد استفاده محققان، اندیشهورزان، سیاست‌پژوهان و سیاستگذاران این حوزه قرار گرفته و گامی شود هر چند کوچک در تقویت امنیت غذایی این رکن مهم امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران.